

Trans X İstanbul Belgeseli: Nostalji, Hafıza ve Aşk
Beren Azizi – KAOS GL
<http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=16370>
Cumartesi, 19 Nisan 2014

LGBT bireylerin hayatlarının anlatıldığı birçok belgesel izledim. Birbirinden habersiz üretilen bu belgeseller sanki birbirleri ile sözleşmişler gibi belirli kavramları belgesel dilleri ile tekrar ediyor. Günümüze göre nostaljik olabilecek nostaljinin kendisi bu belgesellerde kaldırıldığı raftan indirilmiş ve anlamını tam olarak içerir bir şekilde kullanılıyor.

Sinema ya da kamera sokağa çıkıyorsa evde duramıyor demektir. Ev burada hem kapalı alan anlamında bir gerçeklik hem de ülke anlamında bir metaforudur. Trans X İstanbul demeden evvel sinemada nostalji kavramına değinmek gerekiyor.

Nostalji rafa kaldırılmadan evvel...

Sinema için nostalji, yani eve dönememe-eve özlem duyma-gidip de gelememe-hasret hali sıklıkla savaş ve askerlik konularında kullanılır. Savaş, gidilip de gelinelememesi ile, gidilmek zorunda kalınması ile, sayılı gün olmayışı ile nostaljinin tüm duygudurum halleri için alan yaratır. Bu bağlamda nostalji kavramı düşünülürse iki dönem dikkat çekiyor: 1940'ların İtalya'sı – İtalyan Yeni Gerçekçiliği ve 1950'lerin Fransa'sı – Fransız Yeni Gerçekçiliği. Her iki dönemde de filmler otobiyografiktir. "Babasız toplumlar" da denen savaş sonrası dönemde yönetmenlerin çoğunlukla kendi hayat hikayelerini anlattıkları filmler çekilmiştir. Savaş sonrası şehrin yıkıntısının yarattığı depresyon, acı, hafızanın silinmesi, paranoya gibi durumlar; din ve inanç kavramları üzerinden çift kutuplu karakterli ergen çocuklar... Otobiyografik film olmalarından doğru dönemin filmlerinde belgesel dili sıklıkla kullanılmıştır; tüm filmlerin gerçek hikayelere bağlı oluşu, hareketli kamera kullanımı, en az montaj müdahalesi... Ortada ciddi bir "hasret" vardır çünkü ve ciddi bedeller ödenmiştir. Empatinin belki de en işlevsel olduğu yer sinema olduğu için empati için emek harcanacaksa sinema da harcanabilir. Genellikle belgesellerde ve belgesel dili kullanılan bu filmlerde amaç "inandırıcı" olmaktan da öte "empati"dir. Dert yakınmak, dert ortağı etmektir seyirciyi. Hasretlerine dert ortağı, hemhal olmamız beklenir.

"Gurbet"ten farklı olarak "hasret" kavramı geri dönülememesini de içermesi yönüyle ayrılır ya da geri dönülse de eskisi yıkıldığı için/eskisi geçip gittiği için gurbette olmasanız da hasret hali bakidir. Tam da bu yüzden özellikle savaş sonrası "yas" olgusuna yönelen sinemanın biricik kavramıdır nostalji. "Yas" süreçleri, özellikle savaş sonrası toplumlarda köleleşmiş ve mükemmel olması beklenen çocuklar ve aileleri arasındaki gerilimi barındırır. Babasız toplumlar olarak adlandırılması da aslında "otorite"nin öldürülmüş olma bilincidir. Babalar savaşmıştır ve ölmüş/öldürülmüşlerdir. Sembolik otorite babanın yok edilmişliği psikopatolojik bir boşluk yaratmamıştır elbet; ama devlet bu boşluğu "sömürü" ile kullanmıştır.

Kısaca nostalji kavramı tarihsel bağlamıyla sinemada "ev" ile yakından ilgilidir. LGBTİ bireylerin hayat hikayelerinin anlatıldığı her türlü film, haber, program vb. hareketli görüntülü tasarımlarda "nostalji" kavramı sürekli merkez konumda oluyor. Film dili bir pusula gibi nereye giderse gitsin yönünü "ev"e dönüyor. Bu bağlamda yeniden belgesele dönebilirim.

(Nostalji-ev-savaş ve sinema ile ilgili daha detaylı bilgi edinmek için Jeffrey SKOLLER'in The Continuing Adventure of Lemmy Caution in Godard's Germany Year 90 Nine Zero ve Anne GILLAIN'ın The Script of Delinquency: François Truffaut'nun Les 400 Coups (1959) makaleleri okunabilir.)

Yönetmenler “Onları” Anlayalım İstiyorlar

Düşünüldüğünde çok sorunlu görünse de durum biraz böyle. Ortalıkta birtakım yönetmenler var, eşcinsellerle/translarla tanışıyorlar, çok etkileniyorlar ve aslında hepsi kendi etkilenme süreçlerini “onları” anlatarak anlatıyor. İzlediğim tüm LGBTİ konulu belgeselleri bu parantezle izliyorum. “Şu an anlatıcı kocaman ekranda gene kocaman konuşan LGBTİ bireyin kendisi değil, yönetmenin kendisi unutmama” diyorum, yönetmenlerin belgesele müdahale etmemiş gibi görünme çabalarını hem gereksiz hem de sinir bozucu buluyorum. “Hiç mi belgesel üzerine okumadınız, elinize kamera aldığınız anda objektiflik falan hikaye...” diye sinirleniyorum içten içe. Bu çabayı gösteren yönetmenler genellikle “öteki”lerin hayatlarını filme alan yönetmenlerdir. Örneğin asla filmlerinde “voice-over” denilen üst sesi kullanmazlar. Trans X İstanbul belgeselinin yönetmeni Maria Binder’i bu bağlamda tebrik edilesi buluyorum. Hiç çekinmeden, “Hayır, bu benim de hikayem!” diyerek filminde üst-sesi kullanmış.

Filmin galasından çıktığımda “...üf o üst-ses beni çok rahatsız etti, belgesele çok müdahale olmuş sanki” gibi ezbere eleştiriler duydum. Ben tam tersini düşünüyorum, bu belgesel otobiyografik bir belgeseldir. Dili itibari ile subjektiftir ve oldukça başarılı bir şekilde yönetmen arzu ettiği her an filmine müdahale etmiş. Bu yüzden diğer birçok LGBTİ konulu belgeselde olan “samimiyetsizlik” hissi bu belgeselde yok. Seyirci, özellikle belgesel seyircisi kurgu film ile belgesel film arasına kesin çizgiler koyuyor. Halbuki unutulmamalıdır ki tüm filmler gibi belgeseller de yönetmenlerindir de aynı zamanda. “Kamerayı koyduğu gibi bırakmış olmak” ya da “kesinlikle voice-over kullanmamış olmak” yönetmenin tarafsızlığının delilleri ya da göstergeleri değildir. Aksine yönetmenlere kalkan oluşturdukları için film haricinde filmle ilgili seyirciyi inanılmaz yönlendirme fırsatı verir. Maria Binder taraflı olarak ve taraflı oluşunu açık göstergelerle filmin dilinde göstererek “samimiyet” kuruyor seyirci ile. Bu yüzden ki belgesel için uzun sayılabilecek 108 dakika boyunca sıkılmadan izledik. Bir film gibiydi çünkü; çünkü bir filmi zaten!

Özel bir bilgi olarak yönetmen aşık olduğu kadın Ebru’nun belgeselini çekmek için yanına annesini de alarak “ev”ini terk ediyor. Annesi de yetmişli yaşlarında Alman bir hemşire ve “ev” terketmenin nasıl bir duygudurumu olduğunu iyi biliyor. Gezi protestoları için “Keşke Hitler’e de bu kadar karşı çıkılsaydı o kadar acı yaşanmazdı” diyor.

Sürekli hafıza ile yüzleştiren film bizden ciddi bir şey istiyor. Yönetmen hepimizden önce aşık olduğu kadınla sonra da aşık olduğu kadının varoluşu ile “empati” kurmamızı istiyor. Kendisinin on yıldan uzun “empati” sürecini bizlerle paylaşıyor. Filmin adı Trans X İstanbul olsa da, merkezi Ebru olsa da filmin

otobiyografik bir belgesel olduğu, asıl hikayenin Ebru'ya aşık yönetmenin hikayesi olduğu dikkatli izlendiğinde anlaşılıyor.

Aşık Olduğu İnsanın Belgeselini Çekmeyi Kim İstemez

Ben çok isterdim. Bu yüzden filmi izlerken de başka bir seyircilik deneyimi ile izledim. Birini seviyorsunuz ve “yerinizi-yurdunuzu” terk edip onun hayatını çekmek için onun “yerine-yurduna” geliyorsunuz. Her anını “gözetliyorsunuz”, on yıldan uzun bir süre gözetleyebildiğiniz her anını gözetliyorsunuz ve küçük küçük notlar alıyorsunuz. Sonra öğreniyorsunuz ki “yerine-yurduna” geldiğiniz insan da zamanında “yerini-yurdunu” terketmiş.

Ebru birçok trans birey gibi bir çeşit zorunlu göçle “ev”ini terk etmek zorunda kalmış bir kadın. Modern toplumlarda istediğiniz kadar uzağa da gitseniz eviniz ile devletin size “verdiği” medeni haklarınız sıkı sıkıya bağlı kalır. Miras hakkı da böyle bir haktır, barınma hakkı da böyle bir haktır. Kamu mallarını kullanma da böyle bir haktır. Zaten birçok verdiğimiz alan karşılığında bize verilen azıcık alanlarımızdır buralar. İşte tüm bu bağlarla filmin yönetmenin ev-eve dönüş ile Avcılar Meis Sitesi olaylarını, Ebru'nun kendi evine dönüş olaylarını ve Gezi Parkı olaylarını harmanlayarak anlatması belgeseli çok boyutlu bir hale getiriyor. Ey aşık diyor insan, sen nelere kadirsin!

(Esmeray'ın hayatının anlatıldığı Ben ve Nuri Bala (Melisa ÖNEL, 2009) belgeselinde de ses kurgusu ile nostalji kavramı gene sert bir şekilde işleniyor. Esmeray'ın “Köyümü çok özledim...” diyerek hasretini anlattığı konuşmasının altında Esmeray'ın köyüne giden yönetmenin köyde çektiği görüntüleri izliyor seyirci. Gene bu bağlamda izlenebilir)

Sonuç Olarak...

Aşk tadında bir belgesel izlemek isterseniz gidin diyebilirim. Ebru, kuşlar, melez kanaryalar, pembe kimlik, hafıza, Avcılar, Alman hemşire, yol, ev, tanıklık, aile, kavga korkusu, karın ağrısı falan filan... Daha neler neler. Aşık olduklarımıza gelsin bu film ve aşık olduklarımıza yaptıklarımız/ettiklerimizdir aslında biraz da filmler, kitaplar, şarkılar, şiirler...